

ENCICLICA „LAUDATO SI“. O PIATRĂ DE HOTAR ÎN PROPOVĂDUIREA SOCIALĂ MAGISTERIALĂ

O. Prof. Univ. Dr. **Ingeborg GABRIEL**

Traducere din limba germană, introducere și adaptare de
Ass. Univ. (praedoc) **Cezar MARKSTEINER-UNGUREANU**
(Universitatea Viena)

Introducere: Enciclica *Laudato si'* (LS) a papei Francisc, publicată în anul 2015, reprezintă prima enciclopedică a unui suveran pontif dedicată chestiunii ecologice. Documentul a fost elaborat cu puțin timp înainte de conferința pe teme climatice de la Paris din 2015 și a publicării, în același an, a *Agendei 2030* pentru dezvoltare durabilă, cuprinzând așa numitele *Social Development Goals* (SDGs). Vizita papei Francisc în România și relația specială a acestuia cu Biserica Ortodoxă reprezintă prilejul oportun să înțelegem mai bine și să aprofundăm agenda teologică și socială a suveranului pontif. *Enciclica Laudato si'*, pe lângă faptul că citează în termeni pozitivi munca depusă în domeniul ecologiei de către patriarhul Ecumenic Bartolomeu al Constantinopolului (vezi LS 8), are meritul de a clarifica faptul că Biserica Romano-Catolică și Patriarhia Constantinopolului (pentru că afirmațiile patriarhului ecumenic nu sunt normative pentru întreaga Ortodoxie) vorbesc cu aceeași voce în materie de ecologie. Este suficient să amintim doar faptul că la lansarea oficială a enciclicei de la Vatican a participat reputatul teolog Ioan (Zizioulas), ceea ce arată grija pentru dialog a papei Francisc cu partea răsăriteană, bizantină, a creștinismului.

Autoarea prezentării pe care o prouem spre luare aminte, Ingeborg Gabriel (n. 1952), este profesor Etică Socială în cadrul Catedrei de Teologie Sistematică și Etică din cadrul Facultății de Teologie Romano-Catolică a Universității Viena și, în prezent, vicepreședinte al Comisiei „Iustitia et Pax” din Europa. În anul 2019 este reprezentant special al OSCE în lupta împotriva rasismului, a xenofobiei, a intoleranței și a discriminării în special împotriva creștinilor și a membrilor altor religii, funcție pe care a mai îndeplinit-o și în anul 2017. (*N. trad.*)

În primele comentarii, enciclica *Laudato si'*¹, publicată în luna iunie a anului 2015, a fost comparată cu documentul fondator al doctrinei sociale catolice, și anume

* **INGEBORG GABRIEL**, n. 1952, este Profesoară Universitară de Etică Socială în cadrul Catedrei de Teologie Sistematică și Etică din cadrul Facultății de Teologie Romano-Catolică a Universității Viena și, în prezent, vicepreședinte al Comisiei „Iustitia et Pax” din Europa. În anul 2019 este reprezentant special al OSCE în lupta împotriva rasismului, a xenofobiei, a intoleranței și a discriminării în special împotriva creștinilor și a membrilor altor religii (funcție îndeplinită și în 2017). Articolul pe care îl oferim în traducere a apărut inițial cu următoarele coordonate: Ingeborg Gabriel, *Die Enzyklika "Laudato Si"*. *Ein Meilenstein in der lehramtlichen Sozial-verkündigung*, in: Internationale Katholische Zeitschrift *Communio*, 44. Jahrgang, 2015, 639–646. Articol tradus cu permisiunea redacției „Communio”.

cu enciclica *Rerum Novarum* a Papei Leon XIII (1891). Papa Francisc însuși, în introducerea sa, tocmai pentru a accentua seriozitatea situației, se referă la Enciclica *Pacem in terris*, scrisă de Papa Ioan XXIII în 1963 și adresată unei lumii care se confrunta la vremea aceea cu amenințarea unui război nuclear. Din punctul de vedere al conținutului, *Laudato si'* este prima scriere magisterială a unui papă ce are în centrul ei tematica globală, centrală, a mediului înconjurător. Documentul sinodului episcopal din 1971, *De iustitia in mundo*, accentua deja cu un an înaintea publicării raportului esențial al Clubului de la Roma² că, pe baza imposibilității de universalizare a modelului apusean de consum, chestiunea ecologică este strâns legată de cea a dreptății globale.³ Totuși, în deceniile următoare, documentele papale prezintă doar unele afirmații ocazionale cu privire la tematica mediului înconjurător.⁴ Despre motivele acestui fapt nu se poate decât specula. Cu toate acestea, acum, chiar dacă cu puțină întârziere, Biserica Romano-Catolică - ca autoritate globală din punct de vedere moral - își asumă sarcina ei în chestiunile ecologice, centrale pentru viitorul planetei. După cum a arătat colocviul prezentării enciclicei în Vatican, acest proces ar trebui să se realizeze prin strânsă conlucrare cu alți actori: lângă directorul Consiliului Pontifical pentru „*Dreptate și Pace*”, Peter Kardinal Turkson, au stat atât mitropolitul grec-ortodox Ioan Zizoulas, climatologul (agnostic) Joachim Schellnhuber, dar și economista Carolyn Woo, din America.⁵

Referitor la conținut enciclicei: după o introducere spirituală în care Papa, într-un mod foarte personal, își îndreaptă atenția spre chipul și mesajul Sfântului Francisc, ocrotitorul său și al tuturor eforturilor de preservare a creației, enciclica tratează chestiunea mediului înconjurător în șase capitole. Prima parte „Ce se întâmplă casei noastre“ (LS 17-61) descrie situația actuală a mediului înconjurător: poluarea puternică a mediului ambiant și o schimbare climatică amenințătoare și crescândă, insuficiența tot mai acută a resurselor de apă care înainte de toate îi afectează pe cei săraci, cât și pierderea biodiversității, împreună cu dezechilibrele

¹ Papst Franziskus, *Laudato si'*. Von der Sorge für das gemeinsame Haus. Accesibilă la adresa: http://w2.vatican.va/content/francesco/de/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html (accesat: 17. 06.2019). [Pentru traducerea de față am folosit traducerea enciclicei în limba română, accesibilă la adresa: <http://www.magisteriu.ro/laudato-si-2015/> (accesat: 17.06.2019) - n.trd.].

² Dennis Meadows, *Die Grenzen des Wachstums: der Bericht des Club of Rome zur Lage der Menschheit*, Stuttgart 1972.

³ Documentul original consemnează: „Überdies hat die Nachfrage der wohlhabenden Länder nach Rohstoffen und Energie (wie auch die schädliche Wirkung ihrer Abfälle auf Atmosphäre und Ozeane) ein solches Ausmaß erreicht, dass die wesentlichen Voraussetzungen des Lebens auf dieser wie Luft und Wasser unwiederbringlich geschädigt würden, wenn die Höhe des Verbrauches, der Grad der Verschmutzung und die Schnelligkeit des Wachstums bei der gesamten Menschheit Platz greifen würden.“ (IM 11), vezi: http://www.iupax.at/fileadmin/documents/pdf_soziallehre/1971-weltbischofs-synode-de-iustitia-in-mundo.pdf (accesat: 17.06.2019).

⁴ Doar mesajul universal de pace al Papei Ioan Paul II, *Friede mit Gott dem Schöpfer, Friede mit der ganzen Schöpfung* a fost dedicat acestei teme. Vezi: http://www.iupax.at/fileadmin/documents/pdf_weltfriedenstag/weltfriedenstag_1990.pdf (accesat: 17.06.2019).

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=U0Q5A3RY1-0&list=PLTzY9kTw5u fJl8hQxHYTmwqvWD31wfFo> (accesat: 17.06.2019).

rezultate din aceasta pentru ecosisteme - toate acestea marchează situația prezentă. În analiză clară și diferențiată, preocuparea principală a papei, care străbate enciclica, devine deja evidentă: „relația strânsă dintre cei săraci și fragilitatea planetei” (LS 16); de unde decurge evidențierea interdependenței dintre fenomenele sociale și cele ecologice. Al doilea capitol, „Evanghelia creației” (LS 62-100) conține o teologie a creației adânc ancorată în istoria mântuirii, din care suveranul pontif extrage mereu consecințe etice concrete pentru prezent. În capitolele trei și patru, „Rădăcina umană a crizei ecologice” (LS 101-136) și „O ecologie integrală” (LS 137-162), enciclica pune în lumină fundalurile istorico-intelectuale ale crizei mediului înconjurător. Înainte de toate, enciclica vede originea crizei ecologice într-o mentalitate modernă a stăpânirii și a posesiei, ce poate fi depășită în toate domeniile vieții moderne doar printr-o „revoluție culturală curajoasă” (LS 114). Capitolul cinci oferă „Câteva linii de orientare și de acțiune (sic!)” (LS 163-201), deși accentul stă pe construcția relației dialogice cu ceilalți actori. Partea a șasea și ultima (LS 202-245) tratează chestiuni ale educației ecologice și ale spiritualității. Enciclica se încheie cu două rugăciuni: una pentru toți credincioșii religiilor monoteiste și alta pentru creștini și creștine. Prin aceasta se arată că dialogul, propovăduirea și rugăciunea nu sunt înțelese ca elemente aflate în contradicție, ci mai degrabă ca moduri complementare ale preocupării creștine pentru chestiuni ecologice și sociale.

În cele ce urmează vor fi tratate detaliat trei conținuturi tematice ale acestui document atât de dens.

1. Tehnică - Economie - Mediu înconjurător: Interdependență și o nouă definiție a progresului

Pentru prima dată în istoria învățaturii sociale catolice, un document social pontifical se preocupă îndeaproape de problema tehnicii ca fundament al progresului modern atât apreciativ, cât și critic, din punct de vedere etic. Căci descoperirile tehnologice au fost și sunt cele care au inițiat și au impulsionat întotdeauna dinamica modernității. Legătura dintre tehnică și economie a produs în ultimele sute de ani și în mod accelerat în ultimele decenii o schimbare profundă a vieții oamenilor de pe planeta noastră. Aceasta a făcut posibilă o creștere a populației unică în istoria umanității (între 1950 și 2015 de la 2,53 la 7,32 miliarde de oameni), precum și o creșterea fără precedent a producției de bunuri, cu toate că accesul la acestea este în cea mai mare măsură inegal distribuit. Se ajunge, totodată, la o limitare extremă a resurselor naturale, la o poluare extinsă a mediului înconjurător și la probleme ecologice și sociale de dimensiuni neprevăzute. Slăbiciunea politicii (LS 53-59 et passim) față de actorii unei economii globalizate, cât și față de interesele politice diverse au împiedicat până acum implementarea unei reglementări și legi globale efective și au făcut pentru marile întreprinderi mondiale posibil ca ele să-și externalizeze costurile sociale și ecologice pe o perioadă foarte îndelungată de timp. Aceasta a condus la mari diferențe globale, aflate în continuă creștere, în venit, în avuție și, prin urmare, în consum. Enciclica critică dur în mai multe locuri astfel de

dinamici nocive ale bunăstării globale (LS 54 et passim). Întrucât modelul occidental de creștere economică și de consum, ce tinde spre globalizare, este dependent de biosferă, progresele actuale subminează în plus propriile lor baze naturale. Tehnologia recentă a adus progrese considerabile ce sunt apreciate: „Este corect să ne bucurăm pentru aceste progrese și să ne entuziasmăm în fața posibilităților ample pe care ni le deschid aceste noutăți continue, pentru că «știința și tehnologia sunt un produs minunat al creativității umane care este un dar al lui Dumnezeu»” (LS 102). Ambivalența ei drastică se arată totuși în chip crescând în fața urmărilor negative ale progresului tehnologic și economic rapid. Acestea nu pot fi combătute fără a pune întrebarea fundalurilor intelectuale ale civilizației tehnologice și a mentalităților pe care aceasta le formează, abordate de enciclică în al treilea capitol. Ca atare, paradigma tehnologică devenită globală se bazează pe un antropocentrism care, cu a sa atitudine fundamentală „de posesie, dominare și transformare” (LS 106) își are modelul în „homo faber”. Această concepție unilaterală despre om, precum și sciziunea recentă dintre om ca subiect și natura ca obiect ce-i stă omului în mod nemărginit la dispoziție și exploatare sunt defecte din naștere ale unei civilizații propulsată de economie și tehnică, al cărei „vis prometeic de a stăpâni asupra lumii” se ciocnește astăzi de limitele sale.⁶ În această situație, este necesar în mod urgent o nouă etică: „interpretarea corectă a conceptului de ființă umană ca stăpân al universului este aceea de a o înțelege ca administrator responsabil” (LS 116).⁷ Papa a atras atenția de mai multe ori asupra faptului că în locul paradigmei moderne a supunerii naturii să apară un romantism al naturii (germ. *Naturromantizismus*), ce „înseamnă a echivala toate ființele vii și a lua de la ființa umană acea valoare specială care implică în același timp o responsabilitate teribilă” (LS 90 et passim). Aceasta ar slăbi în continuare resursele etice necesare pentru combaterea problemei, resurse ce trebuie întărite, iar acesta este preocuparea esențială a enciclicei.

Chiar referitor la un scepticism față de progres, aflat într-o permanentă creștere (LS 113), se ridică întrebarea: Ce înseamnă de fapt, acum, progresul? Căci pentru a depăși efectiv aporiile progreselor contemporane, este necesar, în cele din urmă, un model de progres ce poate reorienta gândirea umană, capabilă să contribuie prin aceasta la conceperea unei relații diferite între economie și tehnică. Conform Papei, aceasta este cu puțință, pentru că: „libertatea umană este capabilă să limiteze tehnica, s-o orienteze și s-o pună în slujba unui alt tip de progres, mai sănătos, mai social și mai integral.” (LS 112). O premisă pentru aceasta o constituie reducerea rapidității progreselor contemporane (Papa folosește cuvântul spaniol *rapidación* - LS 18), nu în cele din urmă pentru a avea timpul necesar pentru o reflecție etică.

⁶ Enciclica citează în acest sens de mai mult ori Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, 9. Aufl., Würzburg 1965, 63-64; 66-67; 72 u. 87.

⁷ Argumentația amintește frecvent de etica clasică a mediului înconjurător al lui Hans Jonas, *Das Prinzip Verantwortung. Versuch einer für die technologische Zivilization*, Frankfurt/M. 1979, ce totuși nu este citată.

2. O ecologie exhaustivă: „atât strigătul pământului cât și strigătul săracilor” (LS 49)

Interdependența dintre sistemul social și cel natural și - strâns legat de aceasta - coeziunea dintre dreptatea ecologică și socială străbate întreaga enciclopedică și constituie firul ei roșu. Grija pentru locuința comună trebuie să includă grija pentru acei ce sunt cel mai mult afectați. Este necesar „a asculta atât strigătul pământului cât și strigătul săracilor” (LS 49; în original cursiv). Nu se poate una, fără alta. „Nu există două crize separate, una a mediului și alta socială, ci o singură criză socio-ambientală, complexă” (LS 139).

Deteriorarea bunurilor umanității (*global common goods*), mai cu seamă cele ale climei, aduce pentru toți oamenii, la nivel global, dezavantaje grave. Urmările concrete pentru fiecare țară și clasă socială în parte sunt, totuși, foarte diferite. Astfel, schimbările climatice au efecte mult mai severe în emisfera sudică, decât în cea nordică. Locuitorii acestor regiuni sunt într-adevăr săraci și nu ei sunt cei care au cauzat schimbarea climatică. Aceștia devin, astfel, victime duble ale distrugerii mediului înconjurător și poartă, fără a profita de prosperitate, cea mai parte parte a împovărării ecologice.⁸ Afectate sunt, în special, partea de Sud a Africii și zonele de coastă din întreaga lume. „Ridicarea nivelului mării, de exemplu, poate crea situații de o gravitate extremă dacă se ține cont că un sfert din populația mondială trăiește pe malul mării sau foarte aproape de ea și cea mai mare parte a megalopolisurilor sunt situate în zone de coastă” (LS 24). Această „datorie ecologică” nu doar a individului, ci a tuturor țărilor, își are motivul său atât în dezechilibrele sistemului internațional, cât și în consumul supraproportional a resurselor naturale prin intermediul țărilor din emisfera nordică (LS 51 et passim). Problemele ecologice întăresc astfel distribuția globală nedreaptă a avuției și a șanselor în viață pe mai departe. *Laudato si'* accentuează, ca atare, în consens cu documentele catolice magisteriale de mai demult, că bucuriile pământului sunt pentru toți. A recunoaște acest lucru înseamnă „o chestiune de fidelitate față de Creator, pentru că Dumnezeu a creat lumea pentru toți. Prin urmare, orice abordare ecologică trebuie să integreze o perspectivă socială care să țină cont de drepturile fundamentale ale celor mai dezavantajați. Principiul subordonării proprietății private față de destinația universală a bunurilor și, de aceea, dreptul universal la folosirea lor reprezintă o „regulă de aur” a comportamentului social și „primul principiu al întregii orânduiri etico-sociale” (LS 93). Scopul unei astfel de ordini trebuie să fie bunăstarea comună. „Toată societatea - și în ea în special statul - are obligația de a apăra și de a promova binele comun” ce pornește de la „respectarea persoanei umane ca atare, cu drepturi fundamentale și inalienabile rânduie spre dezvoltarea sa integrală” (LS 157) și astfel să se pună în „slujba vieții” (LS 189). O astfel de reorientare pretinde înainte de toate o respingere a culturii consumiste a reciclării ce are puțin respect nu doar pentru

⁸ Mai multe detalii în: Ingeborg Gabriel, *Ökologie als Gerechtigkeitsfrage*, in: Ingeborg Gabriel - Petra Steinmair-Pösel (Hg.), *Gerechtigkeit in einer endlichen Welt*, 2. Aufl., Ostfildern 2014, 9-31 (vezi literatura pe larg).

lucrurile materiale, ci și pentru oameni. Este nevoie de o nouă perspectivă globală, chiar de un om nou, care se înțelege pe sine ca parte a naturii și trăiește astfel mai simplu și mai mulțumitor (LS 118). Aici, precum și în alte locuri, enciclica îndeamnă la „convertire ecologică” în sens larg, o „convertire” ce poate ajuta la stăvilirea exceselor rele ale crizei mediului înconjurător. Tot mereu apare în text faptul că Francisc este primul papă care cunoaște din experiență proprie situația vieții săracilor din metropolele Sudului. Acesta aduce o nouă perspectivă asupra învățaturii sociale catolice, care și-a luat angajamentul „opțiunii pentru săraci”, încă de la începuturile sale.

Ar fi - conform papei - cu siguranță naiv să acceptăm că o astfel de schimbare ar putea reuși fără resurse intelectuale și spirituale (LS 199). Începutul, cât și sfârșitul enciclicei, capitolul al doilea și orientarea către practică (LS 202-245) aduc de multe ori într-un înalt limbaj poetic reflecții teologice și spirituale referitoare la îngrijirea creației, căci „[t]ot universul material este un limbaj al iubirii lui Dumnezeu, al afectului său nemăsurat față de noi” (LS 84). Dacă suntem pregătiți să-l asumăm ca dar și cadou, aceasta ar trebui să ușureze în mod esențial atât întoarcerea la un stil de viață mai simplu și mai liber, cât și la o nouă cultură a atenției și a suficienței (LS 225). Forma și mesajul Sfântului Francisc (LS 1f), cântecul său despre soare ca expresie a unei relații armonice cu lumea contemporană și cu natura (LS 87) și „Rugăciune[a] pentru pământul nostru” și „Rugăciune[a] creștină cu creația”, încadrează enciclica și arată că o spiritualitate creștină corelată cu o etică a responsabilității bazată pe un fundament al științelor naturale și sociale, reprezintă stâlful de susținere a angajamentului creștin pentru mediul înconjurător.⁹

3. Dialogul și poziționarea Bisericii Catolice în politica internațională

Atât Conciliul II Vatican, cât și enciclica inaugurală *Ecclesiam suam* a Papei Paul VI (1964) au dedicat dialogului, ca înțelegere de sine a Bisericii Catolice, un spațiu larg corespunzător (vezi *Gaudium et Spes* 40-44). Papa continuă această tradiție. Stilul său personal ce se reflectă, nu în ultimul rând, în dictonul său („vă invit”, „vă rog să analizați”), este el însuși dialogic prin modestia invitației. Ideea dialogului, care după Conciliul II Vatican și-a pierdut parțial din faimă, este revitalizată. După cum arată enciclica, ar fi o greșeală să afirmăm că astfel de argumente de credință ar fi puse între paranteze ori anumite poziții ar fi date la o parte. Scopul dialogului este mai mult decât atât, anume acela ca prin contribuția tuturor să găsim soluții umane la problemele ce ne preocupă (v. *Gaudium et Spes*, 11). Nu în cele din urmă, aceasta o arată, la nivel practic, activitățile Vaticanului din

⁹ În unele comentarii, dreptul papei de a-și fundamenta spusele cu teze din științele naturale a fost pus la îndoială. Independent de faptul că acceptarea cauzei umane în problema schimbării climatice este teoria cea mai răspândită în științele naturale, acest reproș se dovedește metodic de nesustenut. Judecățile etico-sociale, întrucât pornesc de la realitate și revin înapoi la aceasta, trebuie să analizeze aceste date. În condițiile moderne este nevoie de teorii sociale și de cele ale științei naturale, deși acestea *per definitionem* pot fi falsificate. Altfel, implicit, mai multe sau mai puține experiențe individuale întâmplătoare ori precepte științifice alternative ar intra drept judecată etică.

ultimii doi ani. Prin mai multe conferințe dedicate atât temelor ecologice, cât și celor sociale (spre exemplu, împotriva sclaviei și a traficului cu femei), la care Papa Francisc însuși a luat parte, s-a reușit într-un timp relativ scurt întărirea rolului Bisericii Romano-Catolice în comunitatea internațională și ca pozițiile ei să dobândească o rezonanță puternică.¹⁰ Concomitent, enciclica susține efortul contemporan al comunității internaționale. Aceasta este valabil pentru declarația *Sustainable Development Goals* (SDGs), adoptată în 2005 de Adunarea Generală a Națiunilor Unite, ce compensează *The Millenium Goals* ca bază a dezvoltării internaționale și care, de asemenea, conectează strâns combaterea sărăciei și protejarea mediul înconjurător.¹¹ Acestea constituie, la rândul lor, o parte a pregătirii pentru importanta conferință globală despre climă, care a avut loc de pe 30 noiembrie până pe 11 decembrie 2015, în Paris. Demn de remarcat este modul și felul în care Papa, pe de o parte, caută dialogul cu economiști, mai cu seamă cu cei din America ce resping mișcarea ecologică, iar pe de altă parte apreciază eforturile organizațiilor internaționale ecologice (LS 14, 166). Cel mai important partener de dialog în căutarea unei rezolvări efective sunt, pentru enciclică, atât politica internațională, cât și cea națională și locală (LS 164-180), care ar trebui să îndemne la o mai mare transparență în procesul decizional (LS 181-188). Mai mult decât atât, ea se concentrează pe un dialog întărit între economie și politică (LS 189-198). Religiiile ar trebui, la rândul lor, să intre într-un dialog intensiv cu științele naturale, pentru ca, nu în ultimul rând, să introducă dimensiunea etică în dezbateră despre mediul înconjurător (LS 110; 199-201). În enunțurile despre dialog și în cele despre grupurile cu care trebuie dialogat, scopul documentului *Laudato si'* devine clar: rezolvarea marilor probleme actuale de la nivel global, să devină mai eficientă prin implicarea a cât mai multor actori posibili și să declanșeze un schimb de curs ecologic și social (LS 163). Căci situația este clară: „Am putea să lăsăm generațiilor următoare prea mult moloz, dezolare și murdărie. Ritmul de consum, de risipă și de alterare a mediului a depășit posibilitățile planetei, în așa manieră încât stilul actual de viață, fiind insuportabil, poate să ducă numai la catastrofe, cum, de fapt, se întâmplă deja periodic în diferite regiuni. Atenuarea efectelor actualului dezechilibru depinde de ceea ce facem acum, mai ales dacă ne gândim la responsabilitatea pe care ne-o vor atribui cei care vor trebui să suporte cele mai rele consecințe” (LS 161). Fără a pune situația într-o lumină favorabilă, enciclica nu cade deloc - și aceasta este unul dintre punctele ei forte - într-un alarmism ambiental care, în cele din urmă, devine contraproductiv. Din contră, prin afirmațiile și exemplele pozitive, ea dă nădejde în credința că soluții neașteptate se vor putea găsi, prin

¹⁰ O astfel de conferință s-a ținut în Vatican, la sfârșitul lui aprilie 2015, înainte de lansarea enciclicii. A urmat o alta în iulie la care au fost invitați politicieni de rang înalt, precum Secretarul General al ONU Ban Ki-Moon, oameni de știință și reprezentanți ai cultelor religioase. Vezi: http://de.radiovaticana.va/news/2015/09/11/ban_ki-moon_%E2%80%99Ewir_brauchen_die_starke_stimme_des_papstes/1171107 (accesat: 17.06.2019); <https://www.pik-potsdam.de/aktuelles/nachrichten/papst-enzyklika-pik-forscher-im-vatikan-und-in-berlin> (accesat: 17.06.2019); <http://begegnungunddialog.blogspot.co.at/2015/07/vatikanische-klimakonferenz-mit.html> (accesat: 17.06.2019).

¹¹ Aceasta pregătită prin raportul de experți: *A New Global Partnership: Eradicate Poverty and Transform Economies through Sustainable Development*. Disponibil la adresa: <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=400&nr=893&menu=1561> (accesat: 17.06.2019).

conlucrarea libertății umane cu harul și cu creativitatea dumnezeiască (LS 80) și că cele mai mici acțiuni bune pot produce efecte pozitive mult peste ponderea lor văzută (LS 212).

Mult așteptata enciclică ecologică este o scrie magisterială, de o importanță remarcabilă din mai multe puncte de vedere, care, în plus, umple un gol în propovăduirea socială a Bisericii Romano-Catolice. Comparația citată la început cu *Rerum novarum* este, prin urmare, absolut îndreptățită. Formulată într-un limbaj accesibil (chiar și în traducerea germană), *Laudato si'* aduce o perspectivă de ansamblu remarcabilă cu argumente din științele naturale și sociale, etice și teologice, clarifică fundalul istoriei ideilor și caută să întărească, prin reflecții și exemple de natură practico-etică și spirituală să sprijine actorii individuali în preocupările lor ecologice și sociale. Să sperăm că enciclica poate aduce o contribuție de asemenea importantă la schimbarea atât de necesară a politicii ecologice.